

КОНСПИРОЛОГИЈА И КРИПТОПОЛИТКА, ДОКТРИНЕ О ТЗВ. ТЕОРИЈАМА ЗАВЕРЕ – БЕЗДАНИ ПОХЛЕПЕ

Сажетак: У раду ће бити разматрани доктринарни ставови о тзв. теоријама завере. Контекст и атмосферу у којима се оне одвијају, могућу аргументацију и покушај теоријског одређења. Такође биће дати и примери светски познатих мислилаца који су директно или индиректно сведочили о постојању завере. У раду ћемо такође изложити и методологију деловања тзв. завереника и навестити базичне циљеве и интересе због којих се читав механизам завере и покреће.

Кључне речи: конспирологија, криптополитика, теорија, доктрина, завера

Увод

Противуречни дискурси о тзв. теоријама завере преплавили су комплетну медијску и академску сферу у последњих неколико деценија како код нас тако и свету. „Теорија завере” као тема намерно се пласирала у јавности са циљем бруталне дискриминације свакога ко би покушао да на иоле аргументован начин проговори о феноменологији и суштини завереништва. У таквим „теоријама” било је свега осим сериозне теорије која би имала релевантне научне претензије. Стога су се у јавности промовисали сваковрсни дилетанти, позери и брбљивци који с времена на време трабуњају о „теорији завере” правећи озбиљну штету свакој смисленој дискусији о њој. Дакле, обиљем несувислих и неутемељених расправа у јавном дискурсу, нарочито оном који се одвијао у систему глобално контролисаних медија готово све расправе о завери ситуиране су у пежоративни контекст „теорија завере”. Наравно, тај поспрдни приступ нарочито брижљиво био је „негован” у нашем пословично епигонском дискурсу, чак и оном који је наводно требао да има академски карактер. Ретки су примери да је у сталоженој и аргументованој расправи било могуће разложно проговорити и расправљати о завери. Тако је на готово апсурдан

* despotlj@stcable.net

начин постигнуто да је управо *јавност* постала најподесније скровиште за праксу завере и заверенике.

Сложен, вишезначан и сериозан дискурс о завери претпоставља мулти-дисциплинаран ангажман и знања из више области научног, историјског, политичког и обавештајног контекста. Тај широки распон истраживања морао би да се креће: „од филозофије историје до криминологије, од војних наука и вештина до историје шпијунаже, од пропаганде и тајне дипломатије до социјалне и личне психологије, од историје цркве до теорије мултинационалне економије, од историје тајних друштава и редова до издаваштва, од езотеријских доктрина до кривичног права, од политичке географије до катастрофологије, од политике и политичких наука до археологије и палеолингвистике, од књижевности и дворских повести до херојске историје и теорија елита (или теорија маса), од историје идеологија и покрета до теологије и метафизике...”¹ И коначно, код нас у академским круговима недовољно познате дисциплине под називом *дегенерологије*.²

Разлози за такво поступање оспораватеља *конспиролошког приступа* у политикологији су сваком разборитом и независном интелектуалцу прилично јасни. Поменути методама медијске харанге неопходно је загушити било какву рационалну и аргументовану расправу о *истинској пракси завере* која се као непосредна политичка делатност практикује од вајкада. И сама методологија дифамације сериозних конспиролога је позната. Озбиљне истраживаче ове појаве потребно је ућуткати као обичне псеудонаучнике и опскурне ликове који говоре о нечему што иначе није постојало у свету политике током историје. О томе колега Милош Кнежевић каже: „проноснирани „теоретичар завере” унапред сноси ризик да буде схваћен као шарлатан и митоманијак или мистификатор и параноик. Одатле „теорија завере” као „некоректна” и „шкодљива” кованица садржи, дакле, један емотивно померени, упадљиво пренадражени поливалентни потенцијал (де)легитимисања различитих појава у свету политике.” (М. Кнежевић, 2913: 52)

И Александар Дугин познати руски геополитичар у књизи *Конспирологија* истиче слично својство расправа о теорији завере, јасно маркирајући у јавности њихово понекад готово карикатурално обележје. „Аргумент који најчешће наводе противници „конспиролошког” приступа историји састоји се у указивању на гротескност лаичке „конспирологије”, чије су маскиме заиста сликовито неодрживе и понекад апсурдне.” (А. Дугин, 2001: 5) Творци наводно критичког приступа конспирологији намерно чине логичку грешку *pars pro toto*, када део оваквих одиста опскурних „конспиролога” узимају као целину, јер им одговара да комплетну *конспирологију* као дисциплину учине бесмисленим, неприхватљивом и безпредметном.

И све се то и данас практикује упркос чињеници да се у многим озбиљним државама и образовним системима о *завери* воде сериозна истраживања и одржавају едукативни курсеви на највишим нивоима академског образовања.

¹ Б. Магић (1994) Све сфере завере, СКЗ, Београд, стр.8.

² шире види у књизи Г. Климов (2014) Протоколи црвених мудраца, Вест-Ист, Београд

„На низу угледних светских универзитета „наука о заверама” изучава се и предаје као легитимна научна (под)дисциплина, под именима конспирологија, тајна историја, криптополитика... Професори са тих катедри чести су гостујући предавачи у бољим полицијско-обавештајним академијама, елитним школама за дипломате, институтима за политичке студије...”³

Погледајмо зато на кратко шта нам о заверама говори сам језик. На латинском *conspirare* - конспирација, у буквалном преводу значи „сложно дувати” у нешто а у суштинском „заједнички делати”. На француском реч *complot* подразумева тајни споразум или тајно повезивање. На енглеском *conspire* значи сложено радити на остваривању истог циља. На немачком *verschwörung* такође подразумева тајно повезивање са неким или против некога. А на нашем српском језику реч *завера* означава ковање тајних планова, и акција у циљу реализације тајних интереса оних који заверу организују.

Политика као примарни контекст завере

Колега Милош Кнежевић тачно и прецизно констатује да је „*политика прва стварност завере*”, ситуирајући је у њен базични праксеолошки контекст. Још су неки антички мислиоци попут Платона и Аристотела увидели и јасно маркирали ово *арканско својство политике*, а на то нас је често подсећао и академик Љубомир Тадић пишући своје познато дело *Наука о политици*. Иако би по дефиницији требала бити *јавна делатност у служби грађана*, политика у себи у великом броју случајева скрива тзв. тамне коридоре моћи, како справом истиче колега Миша Ђурковић. Нажалост, у пракси, управо ови затамљени простори политичког деловања, једно су од њених главних обележја. Самом бићу политике својствено је да у знатној мери прикрива процесе и процедуре којима се доносе кључне одлуке важне за поштовање јавног интереса грађана а особито оних који те интересе заобилазе у широком луку. Баш због тога се у сваком демократски уређеном друштву као један од основних принципа усмерен према *сфери концентрисане политичке моћи* и институцијама политичког и правног поретка формулише у виду императивног захтева за што већом *транспарентности* њиховог рада.

Потреба једног дела носилаца власти да скривају властите мотиве и интересе који нису у складу са уставом и законима те прокламованим и загарантованим јавним интересом грађана је очигледна и овде је није потребно посебно доказивати. Исто важи и за *недржавне ванинституционалне носиоце моћи* који преко политичких елита као својих институционалних трансмисија контролисано раде на спровођењу *себичних интереса*. Јасно, јер су ти интереси у великом броју случајева у супротности са демократским поретком власти и интересима грађана. Они су се увек до сада тicali процеса злоупотребе моћи у свим аспектима њеног ресурсног појављивања.⁴ Зато што се *моћ по правилу*

³ исто. стр.9.

⁴ види књигу В. Павловића (2012) Политичка моћ, Завод за уџбенике, Београд

осваја начинима који нису легелни и легитимни те као такви морају остати у затамљеној сфери јавности која не сме да сазна када и како је она стечена. У осталом зар *системска корупција* није један од најважнијих метода којима се управља светом. А систем који корумпира не трпи одбијање корупције. Напротив, она је један од базичних услова да се на власт дође али што је још важније да се на њој и остане. У свету сурових политичких интереса све има своју цену. И што су ти интереси већи и важнији, скупља је цена њиховог достизања, односно реализације. Ко није научио ову важну егзистенцијалну лекцију не би требало да се бави високом политиком.

Наш угледни политиколог Драган Симеуновић разложно истиче важну чињеницу о повезаности *политике и завереничке праксе*. Логично јер је управо политика главни котекст њеног деловања. „Завера је, наравно, у неким својим формама и димензијама нераскидиво повезана са политиком... Ако би се процентуално гледало, политика је пре свега тајна, а не јавна делатност. Пажљивијем погледу не може промаћи да преко 80 одсто активности у политици нису јавне; другим речима казано, оне су тајне.”⁵ Таквој оцени се придружује и наш познати политиколог религије Мирољуб Јевтић када констатује да „негирати постојање завере у политици, то значи бити апсолутно глув, слеп или луд. Или, можда, одговарајуће хонорисан за „радне задатке негирања”. Јер, сматра Јевтић свака државна политика доказано почива на заверама. „Методологија и средства тог рада, природа функционисања, а најчешће и циљеви имају у себи уграђене завереничке елементе, заверу *par excellence*.”⁶

Један од основних мотива за бављење политиком од памтивека је да се помоћу институционалне моћи која се зове *власт*, „завуку руке” дубоко у јавно добро грађана (најчешће буџетска средства) и из њега *по могућству неопажено и некажњено пребаце ресурси* (финансије, некретнине, државна својина) у властите „цепове” или цепове оних структура које су их довеле на власт. Разумљиво са њихове тачке гледишта, јер је тегобан и поштен рад исувише спор процес да се стигне до **богатства, личног благостања и статусне моћи**, чему су увек тежили појединци и групе удружене у злокобној намери да присвоје оно што није њихово. Ово је особито тешко у друштвима у којима су канали вертикалне промоције потпуно загушени, а времена за чекање нема за неке групе патолошки амбициозних или материјално незаситих људи. Јер се овде ради о суштинским *безданима похлепе* и људима који се никада не могу заситити моћи и богатства.

Историја нас је до сада више пута добро подучила да је завера било и да ће их бити у свим типовима друштава. Зато што су *неутажива људска похлепа и жеђ за стицањем моћи* један од главних мотива за деловање у друштву и активационих покретача у политици. Такав готово личан приступ политици по нашем мишљењу често је био доктринарно оправдаван особито благонаклоно у *либералној политичкој парадигми*. Она која се доктринарно поносила својим

⁵ Д. Симеуновић, Прилог одређењу научног појма завере, (1994) Све сфере завере, СКЦ, Београд, стр.26.

⁶ М. Јевтић, Историју покрећу интереси, завера је један од метода остваривања, (1994) Све сфере завере, СКЦ, Београд, стр.73.

слободарством, неговала је истовремено бруталну праксу згртања туђег које се још у делу економске литературе назива експлоатацијом. Такви рекли би смо системски чиновни „пљачке” добијали су у контексту либерализма идеолошко оправдање и легалитет (нпр. кроз концепт поседничког индивидуализма и предузетништва) као цивилизацијска пракса западног капитализма.

У покушају „теоријског обрачуна” са истраживачима завере а вођен апогетском потребом да све присталице конспирологије као дисциплине једним потезом дисквалификује, колега Јован Бајфорд нуди нешто што само на први поглед личи на коректну аргументацију. Наиме, он политику не посматра из угла својствене јој димензије тајности, већ је због лакшег обрачуна са „теоретичарима завере” (особито онима са српским националним предзнаком), једнострано и једноставно редукује на њену не тако ретку манихејску карактеристику. Политика се у контексту његове интерпретације о завереништву види скоро искључиво као вечни сукоб добра и зла, приписујући јој не тако занемариву религијско-моралну конотацију. Притом циљано не прави суштинску разлику између озбиљних истраживача феноменологије завере и стварних лажних кривица који то углавном раде полупрофесионално по медијима наносећи огромну штету озбиљним и ризичним истраживачким напорима. „У завереничкој манихејској подели, политичка активност се своди на одсудну борбу између две морално супротстављене стране. Ток историје поима се као „безмало искључиво ствар добре и зле воље” не остављајући простора за случајност и грешку. Слично, политика се своди на борбу између добрих и лоших намера, која искључује преговоре и компромисе.” (Ј. Бајфорд, 2006: 34) И Бајфорду је не случајно блиска аргументација која политичко-историјске догађаје посматра из угла случајности, грешака и ненамерних поступака. Мало касније у тексту објаснићемо и овакву на изглед „наивну” перцепцију историје и политике.

У покушају коректне критике Бајфордових ставова не тврдимо да поједини аспекти политике немају и ово псеудорелигијско утемељење, особито оно које се у својој практичкој и манипулативној димензији ослања на тврдо језгро фундаментализма. Напротив, редукујући политику само на својство фаталистичког карактера колега Бајфорд заборавља да тиме нисмо исцрпели њене друге значајне димензије. *Зато што је пракса завере крајње рационална и најчешће се одвија у затамљеном простору политике а не у митолошким представама сукоба добра и зла* како нам он сугерише. Управо тај аркански контекст политике заверу суштински одваја од обичног криминалног чина кажњивог сваким иоле коректно конципираним кривичним закоником.

Покушаји дефинисања (одређења) завере

У озбиљној научној литератури, веома су оскудни покушаји дефинисања феноменологије односно суштине завере и завереништва као таквог. На том склиском терену мало ко се усуђивао да појмовно објективише и теоријски дефинише овај по много чему „опскурни” политички феномен и праксу. Један

од успешнијих теоријских покушаја остварио је колега Д. Симеуновић. У настојању да заверу дефинише као научни појам, Симеуновић нам предлаже следеће одређење: „Завера је организована конспиративна акција коју, са циљем остварења тајно договореног и брижљивог припремљеног плана, тајно или јавно изводе одабрани и у завереничку групу или организацију чврсто повезани актери завере. Циљ је завере, према распрострањеном уверењу, да се некоме науди, али је такође циљ завере да се себи или некоме своме помогне; ...Завера је дакле, начин (и то превасходно начин) планирања и деловања, односно поступања, са циљем остварења завереничких планова. Тајност је при том неизоставни елемент.”⁷

Након краћег политиколошког увода време је да коначно предложимо и властито одређење *праксе завере*, како би смо касније лакше могли да пратимо ток аргументације која следи. **Свака скривено организована политичка акција (група или појединаца) усмерена против јавног интереса и добра грађана, загарантованих уставом и законима једне државе, или општеприхваћеног међународног институционалног и правног поретка може се окарактерисати и третирати као завереничка. Особито зато што се она врши тајно, далеко од очију јавности и у сврху стицања противправне користи или незаконите добити, било да су таква корист или добит материјалне или нематеријалне природе. Такође, поменута делатност се мора третирати као завереничка јер се у правилу спроводи кроз институционални оквир правног и политичког система државе чак и онда када се целокупна активност планирања и доношења одлука одвијала изван или мимо њега.**

Зато је у праву колега М. Кнежевић када констатује да су баш *политичке завере* најизразитији видови феноменологије завере у опште. Разумљиво, јер је количина незаконитог захватања кроз политичке облике поткрадања *јавног добра грађана*⁸, државног и друштвеног богатства, управо сразмерна моћи одређених група или појединаца, њиховој укупној друштвеној снази, положају и месту у политичком систему или могућности да се на њега утиче у циљу постизања завереничких циљева. Наравно, а све у намери остварења финансијских, политичких, привредних, медијских и других интереса, и постизања што већег капацитета друштвене моћи и утицаја. За разлику од обичног криминала, где је пљачкашка пракса окренута према самом грађанину и његовој *личној својини*, све остале завереничке акције углавном циљају на *опште добро заједнице или један њен део*.

До сада не тако ретка у историји је била присутна и пракса планирања, организовања и извршења *политичког преврата (државног удара или пуча)* ради запоседања и контроле полува власти у држави, опет ради незаконитог згртања добара и стицања друштвене моћи која уз њих иде. Колега Александар Дугин поред ових најчешћих политичких облика завере које се одвијају у кон-

⁷ Д. Симеуновић. исто.стр.23.

⁸ Џосеф Нај јавно добро грађана дефинише као добро „од којег сви морају имати користи и нико не може бити искључен.” Будућност моћи (2012) Архипелад, Београд.стр.175.

тексту дневне политике, помиње још и неке друге типове завера које су се дешавале током историје називајући их конспиролошким варијацијама, као што су: „масонска завера, јеврејска завера, завера банкара, завера сиромашних, мондијалистичка завера и завера секти.” (А. Дугин, 2001: 14)

Многи су кривични законици диљем земаљског шара, препознали кривично дело које најчешће конотирају као *завереничко удруживање* против интереса грађана или политичког и правног поретка једне земље. Оно је у највећем броју случајево третирано као тешко кривично дело за које је предвиђена дугогодишња казна затвора ако не и као смртна казна у земљама у којима још није укинута као облик кривичне санкције. Дакле, правни системи највећег броја земаља препознају неке од облика или аспеката завереништва и третира их као тешко кривично дело. Правници притом о самој завери не говоре као о посебном облику криминалног чина који је лоциран у пољу политике, већ га сврставају уз остале облике и патологију криминогеног понашања. То нам показује да је *завереничко понашање - удруживање* јасно препознато у правној науци и као такво маркирано у правном поретку, без обзира што је биће саме завере најчешће правно измештено из непосредног контекста политике.

Два могућа приступа истраживању завере

Читава феномелогичка завереничка праксе до сада нам се током историје најчешће приказивала у два своја основна вида. Прво, кроз праксу *политичке реалности*, и друго, у самом *дискурсу политичког језика*. У свом првом виду завера је дакле, сасвим оправдано ситуирана у сферу политике, њена је реалност и суштински пратилац. Највише зато што је политика такав облик друштвених делатности која је већ по логици самог упражњавања власти усмерена ка *друштвеним добрима*. Вршећи (ре)дистрибуцију добара ка грађанима као њиховим основним корисницима често је у прилици да такву позицију додатно злоупотреби у виду политичке клике која је на управљачким позицијама.

У другом облику појављивања, наглашавамо манипулативну димензију *званичног политичког дискурса* јер више настоји да сакрије него ли да открије од онога што је за заверу везано. Реч је о стварној моћи одређивања тзв. дневног реда и тема које се кроз форму *политичке коректности* намећу као пожељне или потпуно неприхватљиве. Дакле, ради се о једном од значајних аспеката тзв. меке моћи коју политичари имају у свом поседу. „Отуда се на тај начин схваћена теорија завере оспорава као интелектуални приступ и мањкаво тумачење догађаја, а потом и дискредитује јер се појам и реч теорија разумевају као хипотеза, неуверљива и неодржива, у сталном недостатку доказа.” (М. Кнежевић, 48) Разумљиво, јер је доказе одиста тешко прибавити ако постоје. Брижљиво су чувани и без превеликог ризика до њих се тешко долази. Узгред у другом лицу своје моћи, завереници преко медијске трансмисије веома успешно мењају *преференције* „публике”, и она постаје део препарираних јавности која се готово сомнабулно подсмева истраживачима који о њој упркос свим потешкоћама понекад проговоре. Дакле, политички дискурс као јавни говор

тако је подешен да у самом старту већину грађана који ће пре или касније постати жртве завереничког комплота окрећу против сваке дискусије или помињања њеног имена. *Владајући дискурс је тако кодиран да се унапред подсмева и обесмишљава било какав (раз)говор о завери и завереништву.*

Све досада наведено наравно, нераскидиво је повезано са једним од два суштинска приступа историјским догађајима - њиховој перцепцији и тумачењу. Условно и у великој мери симплификовано посматрано, историјској процесуалности (догађајности) се може приступати на два радикално супростављена начина. *Први* приступ, историјске догађаје перципира и тумачи са становишта њихове *хаотичности, случајности, и контингенције*. Према том виђењу историје, *људске активности се дешавају без очевидног разлога и владајући кругови на њих не могу суштински да утичу* (догађаји су последица деловања наводних и никада доказаних историјских законитости). На пример, нимало случајно, горљиви заговорник оваквог приступа историји био је познати атлантистички геополитичар Збигњев Бжежински који каже: „Историја је много више продукт хаоса него завере ... они који кроје политику све више су обасути догађајима и информацијама.” Дакле, Бжежински одмах одбацује било какву могућност да завера постоји и да владајуће елите имају *моћ реалног дејствовања на политику*. Што иначе реално чини суштину значајних историјских догађаја-процеса. По њима историјски процеси су последица деловања анархије, израћају из хаоса и метежа а политичке, привредне, финансијске, војне, културне, медијске, научне и друге елите заправо немају никаквог или малог утицаја на њих.

У оваквом „невином” сагледавању историјских догађаја, главни историјски актери су гле апсурда углавном *неми посматрачи* који се повремено мешају у оно што ни сами не разумеју, и на шта суштински не могу да утичу. Завере дакле нема, јер је хаос главни контекст историје, а сила деловања историјских закона нас најчешће тера да им се прилагођавамо без утицаја наше воље. Овакво „песимистично” сагледавање историје много је ближе обичном човеку који из осећања своје истинске немоћи пројектује од њега отуђену перцепцију света политике на коју одиста има мало утицаја. Али се оно никако не може односити на деловање владајућих елита како то апологетски прижељкује Бежежински и њихово „креативно” учешће у стварању претпоставки за реализацију себичних интереса.

Када је реч о *другом* приступу, он исте историјске догађаје посматра и тумачи из перспективе *планског учествовања друштвених елита*. Важни историјски процеси по њима су *планирани* од стране владара и то најчешће из разлога који *обичним људима нису познати, нити доступни*. Што логично одмах добија конотацију блиску појму завере. Један од њих је на пример и амерички председник Фреклин Д. Рузвелт који каже: „У политици се ништа не догађа случајно. Уколико се и догоди, тако је било планирано.” Чувени Вебстеров речник управо из тог ракурса заверу дефинише као: „*удружење људи који у тајности раде на остваривању неког злог или незаконитог циља.*” Стога је главни задатак завереника по мишљењу америчког конспиролога Ралфа Еперсона „*да људе убеди да Завера не постоји.*” Другим речима речено, а из пози-

ције психологије објашњено, „завереници су успешни због тога што морално исправни грађани не могу да прихвате чињеницу да постоје особе које желе да изведу невероватно деструктивна дела против других људи.” (Р. Еперсон, 2000: 13)

И један и други приступ пренаглашено истичу крајности у својим интерпретацијама историјске процесуалности и евентуалном доприносу елита на њих. Наравно да нису сви догађаји у историји били планирани као што је мало истих на које владајуће елите нису имале значајног утицаја. Ипак, са становишта реализма, овај други приступ је чињенично ближи истини јер *структуре моћи имају значајнији ресурсни потенцијал активног деловања* него обични појединци или масе неорганизованих и не либе се да их употребе у намери постизања својих циљева.

Неке од омиљених метода деловања завереника

Један од омиљених метода деловања завереника по мишљењу Несте Вебстер јесте „*систематски покушај изазивања невоља с намером да се оне искористе,*” за њихове циљеве и интересе. О овим омиљеним и историјски провереним методама деловања завереника писала је и Наоми Клајн називајући их збирно *доктрином шока* у својој истоименој књизи.⁹ Такође, чувени западни истраживач моћи Џон Кенет Галбрајт на примеру *инфлације* сјајно је објашњавао функционалност и корисност означене „методологије”: „Инфлација узима од старих, неорганизованих и сиромашних и даје је онима који чврсто контролишу своје приходе ... дакле од сиромашних ка богатима”, показујући да је то кључни механизам прерасподеле ресурса и уједно смер тог процеса - *од сиромашних као богатима*. Наравно да је од њихове стране цео овај процес претакања финансијских ресурса економски кодиран као хиперинфлација и да се одвијао у најстрожој тајности, јер би се већина грађана побунила и одбила да добровољно постане жртвено јагње завереника.

Такође и Џон Мајнард Кејнс један од највећих западних економиста двадесетог века јасно је сведочио о механизму *тајне алокације ресурса* у књизи *Економске последице мира* када је описивао операцију претакања капитала кроз процес назван хиперинфлација. „Онај који је контролисао количину новца у оптицају могао је да покупује капитална добра по сниженој цени (мерено у пре-инфлацијским маркама) зато што је имао неограничени приступ неограниченим количинама новца. Када су покуповали све што су желели, њихова

⁹ „Тако функционише доктрина шока: почетна катастрофа - државни удар, терористички напад, крах тржишта, рат, плимни талас, ураган - доводи читаву нацију у стање колективног шока... О томе како се земље доводе у стање шока - ратовима, терористичким нападима, државним ударима и природним катастрофама. И како потом бивају поновно шокиране - од корпорација и политичара који експлоатишу страх и дезоријентисаност који су настали као последица изворног шока да би наметнули економску шок терапију. И како људи који се дрзну да се одупру овој политици шока, уколико је потребно, бивају и по трећи пут подвргнути шоку - од стране полиције, војске и иследника у затворима.” Н. Клајн, Доктрина шока (2009) Самиздат Б92, Београд стр.33.

предност је очита, и они су желели да се ситуација што пре врати у нормалу. Могли су да искључе штампарске пресе.” У поменутој књизи Кејнс наставља своју аргументацију: „Тајним процесом инфлације, власти могу конфисковати, тајно и неопажено, један битан део богатства грађана. Овим методом оне не само да конфискују већ то чине деспотски, и док процес многе осиромашује, неки се у ствари богате. Не постоји вештије и сигурније средство преобраћања постојећих друштвених основа од подривања новчаног система. Процес преноси све скривене снаге економских закона на страну деструкције, и то чини на такав начин да ни један човек од милион није у стању да постави праву дијагнозу.” (Р. Еперсон, 68)

Једна од такође често коришћених метода завереника је генерисање и манипулација *страхом* код огромног броја људи. Човек је по својој антрополошкој природи поред осталих битних својства (*homo politikus, homo faber, homo ludens, homo religiosus, homo economicus* и др.) биће које се плаши, с том разликом што га *урођени страхови егзистенцијално чувају а социјално индиковани здравствено и животно угрожавају*. То је на сажет али упечатљив начин давно још потврдио Николо Макијавели у свом *Владаоцу* када је рекао: „Онај који контролише страх људи постаје господар њихових душа.” Спознајући ово антрополошко својство човека, завереници управо играју на карту његове злоупотребе сматрајући га поузданим средством за наметање онаквог *стањарешења* које спокојан и безбедан човек никада не би добровољно и својевољно прихватио. Управо супротно - уплашен човек спреман је да прихвати све што му се нуди као „спасоносно решење” особито када је поред њега егзистенцијално угрожена и његова породица.

У природној тежњи људи је да желе да се катастрофична времена или она која на то личе (на.пр. пандемија *Ковида 19.*), што пре окончају и ствари брзо врате на нормалу (претходно познат и прихваћен поредак). Несвесно али интуитивно тачно они желе да се брзо превлада *индуковано стање колективног страха заједнице*. Историја нам небројено пута сведочи да је огромна већина људи била спремна да прихвати и крајње неповољна решења по њих - која брутално угрожавају њихова права и слободе само да што пре стигну до илузије властите сигурности и безбедности. Без обзира што су пре тога били жртве завереника, брутално опљачкани и обесправљени. Завереничка решења су по правилу манипулативна, опсенарска и нуде само привиде безбедности и сигурног поретка. То важи и за *инфлацију насиља*, а не само новца.

Адолф Хитлер је могао славодобитнички да обећа укидање насиља ако дође на власт у Немачкој и створи „велики рајх” јер га је у добраној мери сам идуковао и уз помоћ других снага на улицама немачких градова контролисао. Управо таква „решења” настала као последица наводног превладавања *генерисаног стања колективног страха* најчешће долазе из простора затамљених структура моћи као јавна експликација њихових политика намењених умирењу „преплашеног стада”. У режираној фази наводне *консолидације* у којој се обичан човек задовољава чак и привидом безбедности не би ли се поново докопао „сигурног копна” после паралишућег искуства олујног плутања немирним океаном доктрине шока. У наведеном примеру, то је значило да их је уме-

сто мира тек чекала пуна мобилизација и ратна девастација под вођством нацизмом и расизмом индокринираних идеолога. Стварно вођство и налогодавци описаних историјских процеса још ће дуго бити предметом озбиљних научних проучавања.

Амерички председник Џ. Ф. Кенеди сажето је али јасно објаснио суштину свих завереничких мотива а то је трајно *запоседање и контрола свих важних полуга власти*. „Власт је крај. Које друго уживање постоји осим уживања у потпуном осећају контроле.” (Р. Епесон, 16) Стога не чуди да је један број историчара на историју гледао управо као на „поприште завереничких елита, које се сатиру у борби за примат моћи.” „Ипак, потребно је разликовати појаву *завера у историји* од посебне историје, тј. *историографије завера*. Историографија завера је као субдисциплина и жанр нарочито деликатна јер судове и приказе заснива на делимичној и не сасвим поузданој грађи о појавама које нису доведене до потпуне јасноће и познатости.” (М. Кнежевић, 59)

Разумљиво, јер се завереници труде да о завери не оставе чак ни минималне доказе, особито оне који би имали кривично-документарни карактер. Због тога се завера и одвија у тајности, као *криптопроцес*, чији су резултати видљиви само по својим погубним последицама за већину грађана који су њима погођени. Притом пословично и ритуално маскирајући новонастало тешко стање деловањем такозваних тржишних законитости или још мање утемељених закона историје. Зато су нам творци и планери завере а често и сам механизам њене реализације током историје најчешће остајали прекривени велом тајне, што им је и била једна од главних намера. „Извођачи радова” из редова политичких структура су понекад доспевали у руке правде, и ту би се ланац завереништва по правилу прекидао.

Тајна као средишње место криптополитике

Тајна је главно својство сваке завере као *криптопроцеса*, и њу је могуће декодирати углавном посредно по последицама, када су *јавни интерес и јавно добро* грађана тајним механизмима у великој мери већ отети од њих. Понекад и „непоузданим” сведочењем некога од завереника који је од завере одустао или евентуално добио прилику да о њој проговори у јавности, што се одиста ретко дешавало. Зато што је први услов за тако нешто био да преживи њихову освету. Дакле, о механизмима завере ипак највише сазнајемо посредно, када нам неки од угледних научника као део свог истраживачког опуса оставе сведочанство као у случају Галбрајта или Кејнса.

Јасно је након свега до сада изложеног да јавних завера нема, јер би биле бесмислене. „Видљиви могу бити поједини елементи или неки учинци завере, који у јавности нису препознати као саставци ширег тајног склопа.” (М. Кнежевић, 62) Као и да је главно место завереника *политика, препуна криптопроцеса* кроз које се кују или одвијају тајни токови завере. „Стога тајност завере није тек артефицијелни додаток, већ пуна нужност и суштина завереништва.”

Политика нам се тако и на онтичком и на практичном плану открива као *тајни топос* завереништва, који се само под снажним притиском демократске јавности понекад отвара за неке од облика цивилне контроле или транспарентности. Без тог притиска јавности који временом слаби, *концетрисано поље политичке моћи* нужно се враћа свом основном бићу и суштини политике која је у основи саздана као *тајна делатност*. Ма колико се од њених водећих протагониста желело и понекад успевало у јавности то приказати као активност која је превасходно усмерена ка испуњењу јавног интереса грађана и остваривања њиховог свеукупног добра и благостања. Што је знамо то још од античке Грчке базични смисао сваког добро уређеног политичког и правног поретка.

Дакле, само сериозним приступима истраживању суштине и феноменологије политике могуће је направити смислено и истини блиско разликовање између тзв. „теорија завере” као у јавности кодираног поспрдног дискурса о завери и неумољивих чињеница њене озбиљене праксе. Јер су по сазнању неких колега трагови о завери и завереницима често разасути по разним научним дисциплинама као *узредни и можда нежељени производи*, са којима у тако фрагментираним виду ни сами истраживачи не знају шта да чине. А оно што најчешће погодује завери као таквој је и реално присутан *страх* код истих да ће од завереничких структура моћи бити проказани у академској заједници као шарлатани а у јавности као обични шпекуланти без знања и покрића.

Зато, сва истраживања о завери која имају теоријске претензије требала би примарно да пођу од политике и истраживања њеног арканског бића. Колега М. Кнежевић то дисциплинарно назива и неком врстом *криптополитке*, јер је она „пре свега састојак света практичне политике а не само рефлектовани теоријски захват у њене емпиријске токове”. Јавна политика често може да буде или јесте последица деловања крипто-интереса, а „крипто-интересима саобразни су крипто-процеси и крипто-структуре...Штавише, може се рећи да бројне компоненте политичког феномена: идеје, идеологије, доктрине, програми, визије, норме, вредности, процедуре, друштвени слојеви, групе и покрети, институције, организације, инструменти, персонал и бескрајно резнолик акције, могу бити изражене и опажене у два крајња вида: јавном и тајном.” (М. Кнежевић. 83) С важном напоменом да и оно што је у политици јавно или видљиво често је производ крипто-процеса и од очију јавности скривеног деловања-одлучивања. Тако најчешће бива чак и када се ради о потпуно легалним одлукама институционалног апарата државе и друштва јер њени носиоци не желе присуство јавности док се тај процес одвија. Њихов идеал је да себи обезбеде деловање у „чистом” простору осенчене интимице и неометаног политичког конфора.

Уместо закључка

За крај рада навешћемо као илустрацију један од примера из *криптополитичке праксе* који на прилично убедљив начин сведочи о својствима поли-

тике као тајне делатности, особито када је реч о спољнополитичким интересима држава. Реч је наике, о оснивачу и директору ЦИА Алену Фостер Далсу који је одмах на почетку хладног рата још педесетих година двадесетог века дефинисао тајни програм *геополитике деструкције САД-а* против њених идеолошких непријатеља. Управо њему се приписују наводи који следе: „ Све што имамо, сво злато сву материјалну моћ уложићемо за отупљивање и заглупљивање људи... Људски мозак и свест могу се изменити. Посејаћемо хаос, неприметно ћемо их упутити да верују у погрешне ствари. Натераћемо их да се приклоне лажним вредностима... Литература, позориште, биоскопи - све ће то приказивати и величати најнижа људска осећања... На све начине ћемо подржавати и уздизати такозване уметнике, који ће се наметати и продубљивати у људској свести култ секса, насиља, садизма и издајства - једном речју, сваку неприродност. У руковођењу државом створићемо несналажење и хаос. Неприметно, али активно и стално, доприносићемо заглупљивању чиновника и стварању непринципијелности. Част и државни поредак представљаће нешто прошло и непотребно, што ће се исмејавати. Вешто и неприметно, као вредности наметаћемо људске пороке: лаж, превару, пијанство и наркоманију, неповерење међу људима, издајство и национализам. Биће појединаца који ће увидети шта се догађа. Њих ћемо учинити беспомоћним, изложићемо их подсмеху. Тако ћемо стварати поколења, једно за другим. Људе ћемо придобијати још од детињства и младости. Главну пажњу усмерићемо на омладину коју ћемо изопачавати, кварити и учити разврату. Од њих ћемо правити цинике, простаке и космополите...” (Саундерс С.Ф., 2013: 11)

Чак и да су горњи наводи *документарно неаутентични*, њихова *праксеолошка примена* се не може доводити у питање. Атлански хегемон у лику САД учинио је све да последице спровођења једног оваквог или сличног плана буду што израженије и погубније за означене им идеолошке и геополитичке противнике.¹⁰ Дакле, управо преко злоћудних последица по грађане и друштва (осо-

¹⁰ Љубазношћу директора покрајинског архива АП Војводине др Небојше Кузмановића као додатни аргумент за горњу тврдњу прилажемо следеће документарно сведочанство:

КО ЈОШ ВЕРУЈЕ У БАЈКЕ?

Заблуде о уметничким слободама и независности културе

У архивској грађи Покрајинског комитета Комунистичке партије Србије за Војводину, налази се превод „Балканског дневника” који је написао амерички новинар Мелвин Ј. Ласку уредник берлинског листа „Дер Монат”. Дневник је објављен крајем 1951 и јануара 1952. године, а односи се на период сукоба југословенског руководства са Информбиороом (ИБ-ом). Текст је у „Архиву Војводине” заведен под ознаком Ф. 334. а.ј. 9072.

Овај спис је занимљив сам по себи, али он има и парадигматичну вредност. Наике, овај документ белодано сведочи о томе како обавештајне службе, у овом случају америчка ЦИА и британска служба МИ6, утичу и креирају; не само уметничку сцену и културну политику, већ директно делују и на формирање идеолошких ставова у другим државама; у овом случају на Југославију, која се након резолуције ИБ-а разилазила са Стаљином 1948. године. Мелвин Ласки је у Југославију дошао као новинар и гост комунистичког руководства. Да ли је тадашња власт знала да је он сарадник ЦИЕ, која је преко „Конгреса за слободу културе” креирала јавно мњење, не само на западу већ је ширила меку моћ на исток, пре свега преко Титове Југославије. Југословенска несврстаност и материјални развој су били директан производ ове пројектоване активности са Запада, која је циљала на придобијање душе југословенског човека западњачком културом, уметношћу, а наравно и симболима богатства какви су биле фармерке, шушкавци, телевизори итд.

бито она која су била иза тзв. гвоздене завесе) који су евидентни може се са великом сигурношћу потврдити да је такав програм одиста постојао и да је „ефикасно” спровођен у дело.

Да је у овом раду било речи о озбиљној *пракси завере* као делу *криптопроцеса политике* сведоче и прецизни савети др Данијела Пајпса некадашњег директора *Института (Савета) за спољне послове* најзначајније институције за креирање америчке спољне политике и геополитичке експанзије: „Америчка влада требало би да интегриса теорије о завери у своје активности извештавања, брифовања, преговарања и нарочито планирања. Такође би требало да детаљно и редовно разматра искоришћавање повољних прилика и простора

Западноевропску културну политику од 1950. до 1967. године у великој мери је одређивао „Конгрес за слободу културе”, кога је основала ЦИА и којом је руководио Мајкл Џоселсон, њен агент. Конгрес за слободу културе имао је своја представништва у 35 земаља, сопствену агенцију за вести, а публиковао је чак 20 часописа нудећи културној елити интелектуалну платформу. „Конгрес за слободу културе” основан је у Берлину 1950 године. Окупљао је антикомунистичке интелектуалце (често разочаране бивше комунисте и бивше троцкисте), који су преко часописа, новина, конференција утицали на јавност на Западу, како би се спречио утицај комунистичког Истока. На оснивачком конгресу КСК-а били су присутни највећи светски филозофи, писци математичари: Karl Jaspers, Tennessee Williams, John Dewey, Bertrand Russell, Raymond Aron, Alfred Ayer, Benedetto Croce, Jacques Maritain, Arthur Koestler, Melvin J. Lasky, Franz Borkenau... А са часописом "Der Monat", који је основао Lasky, читај CIA, сарађивали су и Theodor Adorno, Hannah Arendt, Franz Borkenau, Thomas Mann, Arthur Koestler, Raymond Aron, Ignazio Silone, Heinrich Böll, Hans Sahl, Max Frisch, T. S. Eliot, Saul Bellow, Milovan Djilas, Richard Löwenthal, Peter de Mendelssohn, Hilde Spiel, Hermann Kesten. ...Обратите пажњу да је ту и велики и високопоштовани комунистички дисидент Милован Ђилас, у кога се куне цела српско-југословенска либерална политичка сцена. ЦИА је више од 20 година директно утицала на културни живот Запада користећи културну продукцију: офанзивно, оснивањем и субвенционисањем новина, часописа, књига, конгреса и семинара, уметничких изложби, концерата и додељивањем јавних награда. Циљ рада Конгреса био је да креира културни контекст у коме се америчка уметничка сцена прихвата као слободна и „ослободилачка”, посебно у културним и интелектуалним круговима, који су после Другог светског рата били значајно наклоњени левичарским идејама. За то су коришћене суптилне методе, не да би се растуриле левичарске групе, већ да им се „пружи подршка”, уз истовремено дискретно надзирање и каналисање њихових активности. Кадровску политику Конгреса за слободу културе водила је ЦИА у сарадњи са енглеском службом МИ6. За прављење уметничких програма био је задужен Николас Набоков, а финансијска подршка текла је преко „Фарфилд фондације”.

Сви који су у том периоду били „неко”, објављивали су у часописима и периодици које је финансирао Конгрес: Жан Кокто, Гертруда Штерн, Хана Арент, Игор Стравински, Карл Јасперс, Бенедето Кроче и многи други. Математичар и филозоф Берtrand Расел био је једно време и почасни председник Конгреса, све док није критиковао нуклеарно наоружавање САД. После тога морао је да поднесе оставку, јер о свему се могло писати само ако се САД не приказују у негативном светлу!

Од сликара, посебно су биле форсиране присталице апстрактног експресионизма: Џексон Поллок, Дејвид Смит, Марк Ротко. Када је 1967. године дошло до раскривања КСК и јавних скандала, ЦИА је престала да финансира Конгрес и сви програми су угашени. „Колико је све ово било легитимно”, пита Френсис Саундерс, да се „помоћу тајних активности из иностранства утиче на процес интелектуалног отварања и слободе мишљења?”. Опширније погледати у: „Who paid the piper? The CIA and the Cultural Cold War), ауторке Francis Stonor Saunders. Занимљиво је да се Ласки 1992. године дружио и са немачким нобеловцем Гинтером Грасом, који је и те како знао да говори ружно о српском народу, чија борба за слободу и останак у истој држави није била по вољи и мери ЦИЕ.

које „менталитет конспирације” пружа при реализацији постојећих планова, као и за противделовање.”¹¹

Лоша стварност у којој грађани већ деценијама живе а која је једним својим значајним делом последица деловања и завереника у шта не може бити сумње, нажалост, најбољи је показатељ да *конспирологија и криптополитика* као субдисциплине политикологије имају своје предметно утемељење и истраживачку будућност. Наравно, притом се намеће неизбежно питање када ће као дисциплине постати сазнајно довољно утемељене и документарно поткрепљене да из фазе доктринарног увида пређу у озбиљно поље научно-теоријских сублимација.¹² До тада и даље остаје мучан утисак да ће се мали број одважних научника и отреситих истраживача у свету друштвених наука, без заштите, одлучити да крену у опасан посао трагања за релевантним чињеницама и откривања непобитних доказа о злоћудној пракси завереништва против јавног интереса грађана.

Трагична судбина неких истраживачки оријентисаних посленика медија у свету остају нам као болна опомена о каквим структурама бруталне моћи и свирепости се овде ради. Надамо се можда наивно да ће време које долази, ипак бити период плодноснијег разоткривања „великих” истина о малигној завери против скромних интереса обичног човека као грађанина.

Литература:

1. D. Ajk (2011) *Globalna zavera*, Admiral books, Beograd
2. Dž. Blek (2010) *Tajna istorija sveta*, Stilos, Novi Sad
3. J. Bajford (2006) *Teorija zavere*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd
4. E. Vlajki (1993) *Antihumanizam*, Nova, Beograd
5. A. Gajić (2012) *Ideja svetske države*, Pravni fakultet, Beograd
6. A. Dugin (2001) *Konspirologija*, Brimo, Beograd
7. A. Dugin (2009) *Geopolitka postmoderne*, Nikola Pašić, Beograd
8. A. Dugin (2018) *Četvrta politička terija*, Mir, Beograd

¹¹ Д. Пајпс, Како у своју корист окренути теорије завере, нарочито на Блиском Истоку, (1994) Све сфере завере, СКЦ, Београд, стр.198.

¹² За разлику од *научних теорија* као систематичних мисаоних целина које у складу са основним појмовним апаратом, методолошким поступцима и теоријским постулатима дају релативно конзистентну дескрипцију, објашњење, класификацију или тумачење света међународне политике и друштвених односа, *доктрине* су више практично-политичка експликација појединих теоријских концепата или пак геополитичких пројеката којима се настоји осмислити, протумачити и оправдати зашто се неки политички циљеви и интереси таргетирају и реализују а други не. Доктрине су нека врста практичног водича који донекле објашњавају мотиве и понашања одређених актера кроз вођење њихових реалних политика у контексту *мимикријом маскираних токова* међународних, политичких и друштвених односа. Дакле, доктрине су у најчешћем случају научно недовољно утемељена идеолошка виђења политике, или међународних односа, примарно мотивисана што ефикаснијом реализацијом одређених интереса држава или недржавних актера, невешто маскираних привидом своје научне валидности. Или пак као што је овде случај, тумачења тих односа из ракурса доступних али недовољних доказа да се пракса завереништва до краја разобличи и белодано раскринка.

9. A. Dugin; L. Savin (2018) Mrežni ratovi, Avala pres, Beograd
10. Lj. Despotović (2015) Geopolitika destrukcije, Kairos, Sremski Karlovci
11. Lj. Despotović; Z. Jevtović, (2019) Geopolitika medija, Kultura polisa Novi Sad i Kairos, Sremski Karlovci
12. M. Đurković (2018) Tamni koridori moći, Ukronija, Beograd
13. R. Eperson (2001) Novi svetski poredak, Neven, Beograd
14. R. Eperson (2000) Nevidljiva ruka, uvod u istoriju zavere, Neven, Beograd
15. G. Klimov (2014) Protokoli crvenih mudraca, Vest-East, Beograd
16. N. Klajn, Doktrina šoka (2009) Samizdat B92, Beograd
17. M. Knežević (2013) Prizma geopolitike, IPS, Beograd
18. Matić (pr.) (1994) Sve sfere zavere, SKC, Beograd
19. Dž. Naj (2004) Paradoks američke moći, BMG, Beograd
20. F. S. Saunders (2013) Hladni rat u kulturi, Dosije, Beograd
21. N. Redfern (2017) Tajna istorija, Miba books, Beograd
22. V. Pavlović (2012) Politička moć, Zavod za udžbenike, Beograd

CONSPIROLOGY AND CRYPTOPOLITICS – DOCTRINES ON SO-CALLED CONSPIRACY THEORIES

Summary: This work will discuss the doctrinal attitudes about so-called conspiracy theories. The context and atmosphere, which they take place in, possible argumentation and an attempt at theoretical determination. Examples of world-renowned thinkers who directly or indirectly testified the existence of a conspiracy, will also be given. We will also expound methodology operation of so-called conspirators and indicate the basic goals and interests which the whole conspiracy mechanism is initiated for.

Key words: conspiracy, cryptopolitics, theory, doctrine, conspiracy